

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

TARDY, Lajos

Régi hírünk a világban / Our Old Reputation in the World

(részletek/parts)

Eredeti közlés /Original publication:

in: TARDY Lajos: *Régi hírünk a világban*, 1979, Budapest, Gondolat, 57–60, 75–80, 230–234, 277–282, 285, 291–293. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.803

Dátum/Date: 2018. április / April

filename: tardy_1979_RegiHirunk

Ezt az információt közlésre előkészítette

/This information prepared for publication by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:

TARDY, Lajos: *Régi hírünk a világban / Our Old Reputation in the World*, AHU MATT, 2018, **pp. 1–20. old.**, No. 000.002.803, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, magyar művelődéstörténet, a régi magyarság nemzetközi kapcsolatai, külföldi tevékenysége, magyarok Afrikában, csak az afrikai részletek

African studies in Hungary, Hungarian culture history, international relations, foreign activities of the old Hungarians, Hungarians in Africa, only African parts

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

RÉGI HÍRÜNK A VILÁGBAN (részletek)

TARDY Lajos

in: TARDY Lajos: *Régi hírünk a világban*, 1979, Budapest, Gondolat, 57–60, 75–80, 230–234, 277–282, 285, 291–293. old.

11. Bélay Barnabás mint „magyar király” Perzsiában és Egyiptomban

1512-ben a becsvágyó Szelim megelégette II. Bajazid „békés” uralkodását, s miután apját először lemondatta, majd fivéreivel együtt könnyörtelenül legyilkoltatta, maga ült az oszmán trónra, és addig nem látott hódításokkal gyarapította a török világhatalmat. Előbb a perzsa sahot, Iszmaelt győzte le, majd az Egyiptomban uralkodó mameluk szultán országait csatolta birodalmához. Elfoglalta Perzsia nyugati részét, Kurdisztánt, Észak-Mezopotámiát, bevonult Tebriszbe, Diarbekrbe, Damaszkuszba, Jeruzsálembe és Kairóba, majd felvette a „kalifa” címet.

És e roppant méretű hadjáratok java részét II. Ulászló portai követte, Bélay Barnabás megszakítás nélkül, közvetlen közletről, úgy is mondhatnók, a helyszínről nézte végig s figyelte meg.

Bélay Barnabás mint szörényi bán kitűnően megállta a helyét a magyar végvidékeket örökösen nyugtalanító bégekkel szemben, de – tapasztalt és nyelvtudó emberként – akkor is az ország rendelkezésére állt, ha mint diplomata szolgálhatta királyát. Több sikeres követjárása után, amikor a lejáratahoz közeledő 1510. évi hároméves fegyverszünet megújításával kapcsolatos alkudozásokra kerül sor, ismét őt küldi ki Ulászló. (Egyébként Szelimmal először a Tomori Pál vezette 1512. évi követség tárgyalta magyar részről.)

1513-ban érkezik a szultán székvárosába, nyolcvan ragyogóan felszerelt magyar lovas vitéz színpompás kíséretében. Hosszú évekre nyúlt missziójáról több forrás emlékezik meg; ezek közül Zay Ferenc és Istvánffy Miklós beszámolója emelkedik ki. Mindkét szerző félig-

meddig kortársa; tudósításaikat oly személyektől vették át, akik még személyesen érintkezhettek Bélay Barnabással.

Egy régi forrás – szerzője feltehetően Zay Ferenc – így emlékezik meg Bélay Barnabás rendkívül szokatlan követjárásáról:

„Midőn László király látta vóna, hogy ő hadakozással és fegyverrel Magyarországot a török ellen meg nem oltalmazhatja, ő maga is nem arra való vóna, hogy hadakozzék, a magyar urak pedig (kikkel ő semmit sem bírhat vala) nem az ország oltalmára viselének gondot, hanem ki-ki mind az ő maga hasznát keresné, és egymást gyűlöléssel és háborúval kergetnék, és ezalatt a török naponként hatalmaznék ..., gondolta azt magába, hogy ő a törökkel frigyet tegyen, és megbékéljék vele. Választja bé egynehány rendbeli fő követet Constancinápolyba szultán Szelim császárhoz, hogy övele is azonképpen frigye lenne, és békesség lenne köztök. Választja legutolszor bé hozzája Belay Borbást, sokadmagával és jó szörrel, ki által a békességet megújítaná. De azután hogy Belay bément vóna, nem sok idő múlva király meghal [1516], és száll az ország gondja a fiára, Lajos királyra, ki igen iffiú és tudatlan vót, mert még ugyan gyermek vót. Kit midőn a török császár meghallott vóna, választja ő is az iffiú királyhoz két emberét követséggen ..., hogy örök békesség lenne mindörökké a jövőendő török császárok között és a jövőendő magyar királyok között, kíván vót és kéret vót az országtul és királytul adót; Belay Borbást azonközbe magánál tartóztatván és vele a Kuzul Bassa sah Zmail [értsd: Iszmael perzsa sah] viadaljára elvivén; hogy csak látná az ő hatalmasságát és számtalan népét, ki osztón meg tudna az ő urának és országbéli nagy uraknak beszélni.

Es azután az egyiptomi királyra is, akit minálunk szoltánnak mondnak, midőn hadakozni kezdett vóna, mit annak előtte Atyjájá fogadott vót, és ez szín alatt nem tudván tőle félni, készöltelen talált vót, és nagy csalárdsággal megver vót, és megfogott vót, és fel is akasztotta vót, és ezenképpen az egész Egyiptomot, Alexandriát és egyik részét Szerecsenországnakmegvett vót, Belayt ott is vele hordozta vót, kit az oda való népek előtt magyar királynak mondatott és hivattatott, vagy hatezer embert, bosznaiakat, rácokat magyar módra öltöztetvén és magyar módra zászlókat ivatván, hogy a magyar király is őhozzája hallgatna es segítségéül mellé jött vóna, amint meg is hajtotta vót ... Ezen-közbe pedig vót a császár ez szándékba, hogy Belay Borbást el ne eressze, hanem a választ magyar királytul az adó felől megvárja,

és ha király az adót meg akarandja adni, hát ő a Kuzul Bassára [értsd: Perzsiára] hadakozzék, és Belayt jó válasszal hazaeressze, ha pedig nem, tehát a hadakozást Magyarországra fordítsa; de a halál az ő szándékának elejít vette vót.”

A szerző időrendje itt nem pontos; a perzsa hadjárat még 1514-ben, Ulászló uralkodása alatt zajlott le.

Nem kétséges, hogy a XVI. század egyik legnagyobb szabású diplomáciai cselfogását láthatjuk Szelim szultán furfangos eljárásában. Egyszerre több legyet akart ütni: egyrészt azzal, hogy balkáni alattvalóit magyar katonákként, magyar zászlók alatt szerepeltette, csak még félelmetesebbé tette hírnevét, nagyobbá hatalmát – másrészt pedig eleve arra számított, hogy harctéri sikereinek magyar szemtanúja Budán mindenkinél hatásosabban adhat képet az oszmán fegyverek legyőzhetetlenségéről.

Bélay Barnabás ázsiai és afrikai kényszerutazása még hosszú időn át foglalkoztatta a későbbi magyar diplomaták fantáziáját. Rozsnyai Dávid, Apafi Mihály portai postakövete, aki először járt 1669-ben Konstantinápolyban, majd ezt követően többször is megfordult ott, szintén tudomást szerzett Bélay Barnabás kalandjairól. Az előzmények leírása után a következőket beszéli el:

„... a magyar követnek mégsem ada választ [a szultán], hanem azt izené neki, hogy magával együtt készüljön hadba. Rettenetes haddal indulván Egyiptomba méne. Ez hadban két nagy nevezetes királyi szultánokat veszte, egyiket harcon vágá le, másikat Egyiptomban akasztatá fel, kiket eltörölvén, Egyiptomot, Bethlehemet, Damaskust, Jeruzsálemet mind felgázlá s magáévá tövé. Ezek után ama híres Mamalukay [értsd: mameluk], azaz a cserkesz nagy népet majd mind levágá, és Menkes nevű nagy metropolisukat elfoglalá, mely most Mesopotamia, mindezek alatt helyben és. hadakozásban magával hordozván a magyar követet, hét esztendőt tölte Szelim császár mellett, hét esztendei uralkodása után a követ által nyolc esztendeig való békességet ada a magyaroknak ..., majd nagy tisztességgel a királyhoz visszabocsátá, kitől nagy ajándékokat küldé a királynak.”

Istvánffy Miklós még hozzáfűzi a történethez, hogy Bélay – Szu-lejmán trónra lépése után hazatérve – II. Lajos király udvarában hosszú esztendőkön át fontos helyet foglalt el, és köztisztetletnek örvendőve élte életét.

„Sok mindent beszélt el a királynak s az udvari előkelőségeknek a törökök, valamint a mamelukok (más néven cserkeszek, mert mindkét néven nevezik őket) szokásairól és történeteiről. Ez utóbbiakat előbb nem ismerték. Beszélt az egyiptomi föld termékenységről, a Nílus áldásosságáról és hasonlóról. Mindig azt bizonygatta, hogy a Nílus nem nagyobb a Dunánál, nem is szélesebb a medre, s deltája sem többágú, mint a Dunáé a torkolatnál.”

XVI. századi magyar útleírás a Szentföldről és Egyiptomról

Az ötödik keresztes hadjárat alkalmával, II. Endre vezérlete alatt sok magyar vitéz ismerkedett meg már a XIII. század elején a Szentfölddel. A későbbi évszázadok során is elvetődtek magyarok ebbe az országba, főleg szerzetesek. Azonban útleírást, a szó mai értelmében egyik sem hagyott ránk; Farnadi Miklós és Pécsváradi Gábor 1500 után megjelent kis munkáira nem alkalmazható ez a műfaji megjelölés, mivel alig terjednek túl az egyházi jellegű fejtegetések körén.

A Körös megyei Raszinyai Huszti György – a pécsi káptalani iskola egykori növendéke – volt a Szentföld, Egyiptom és a környező tartományok első magyar útleírója. Geográfus, történész és haditudósító a javából, de elsősorban vérbeli riporter, bár igazán nem jószántából indult el veszélyekben és megpróbáltatásokban bővelkedő, kalandos útjára.

1532-ben a törökök, Kőszeg várának eredménytelen ostromlása után – egy kisebb ütközetben – Husztit is foglyul ejtették, és Konstantinápolyba hurcolták. Itt Szkender cselebinek, a török főkincstartónak rabszolgája lett. Amikor 1533-ban Verböczy István fényes magyar küldöttség élén a török fővárosba érkezett, a követ orvosa, Adorno Jeromos doktor megszánta a szegény magyar rabot, és elbújtatta kocsi-jában. Magyarország határára érkezve Huszti már boldogan élvezte volna az újból ráköszöntött szabadságot, amikor a magyar urakhoz beosztott török őrség tagjai felfedezték a szökevényt, bilincsbe verték, és elmondhatatlan kínzások után visszaszállították Sztambulba.

Itt ura szolgálatában kitanulta a kürtös mesterséget, és a rabszolga muzsikus keserves életét élte. 1536-ban a szultán udvarába került, majd – mivel előzetesen áttérítették a mohamedán hitre – felszabadult, és szabadon vállalhatott munkát.

Adjuk át a szót magának Huszti Györgynek, hadd szólaljon meg magyarul a XVI. század magyar útleírója:

„Mint kürtös, elszegődtem egy arab kapitányhoz, aki akkoriban érkezett meg az egyiptomi Alexandriából – nem annyira a nagyobb zsold kedvéért, hanem azért, hogy ily módon megvalósíthassam szökési tervemet. Ez a tervem azonban megghiúsult.

Alexandriában, a megváltozott éghajlat alatt, hogy erőinket felfrissítsük, valamelyest elidőztünk, majd teveháton folytattuk utunkat. A Nílus partján épült Raesetumban egy fényes fürdő segíti hozzá a fáradt idegeneket a megerősödéshez. Majd a Níluson hajózva elérkeztünk a törökök által Miszrnek nevezett Kairó nagy és híres városába.

Egyiptom földjén két esztendőn át kellett időznöm, míg a Vörös-tenger mellett el nem készültek a hadihajók; időközben a basa családjával kétszer is alkalmam volt felkeresni a várostól egy mérföldnyire fekvő balzsamkertet, melyről azt mondják, hogy a kisded Krisztust fogadták itt vendégül egy ideig, amikor Heródestől félve Egyiptomba menekült. A balzsamcserjéről elmondható, hogy olyan levelei vannak, mint a magyarországi virágoskertekben az érett irmelyfűnek, amelyet az arabok is, a magyarok is tárkonynak neveznek.

Mínthogy nem mindenkinek adatik meg, hogy bejárjon vagy láthasson mindent, elmondom azt is, ami megérte a fáradságot az Úr 1538. esztendejének január és február havában. Akkoriban az egyik nap reggelén az udvarból elővezetett szamarak hátára ültünk, s felfegyverzetten elporoszkáltunk ahhoz a hat magas építményhez, amelyeket piramisoknak neveznek, s amelyek a várostól két mérföld távolságra, sík vidéken fekszenek. Akadtak olyanok, akik azt mondták, hogy ezeket Makkabeus Simon építette apja és fivérei sírja fölé, amint olvasható is valami erről a Makkabeusok első könyvének 13. fejezetében; mások viszont azt állítják, hogy azokat Egyiptom egykori fáraói saját sírjuknak emelték, s ez utóbbi az igazabb. A törökök ugyanis »phiraondaglar«-nak, azaz a fáraó hegyének nevezik ezeket. Közülük kettő óriási, és messziről látható, a többi négy kisebb, és csiszolt kőből épült. Valamennyi négyszögletű, valamennyiük alapja tágasabb, s a magasságuk hegybe fut össze. Mielőtt beléptünk volna az egyik óriási építménybe, kimértük szélességét minden oldalán, s az 146 jókora lépést tett ki.

Ennek a piramisnak, melyet török nyelven »jüz krok«-nak, a »magas Koraké«-nak neveznek, az alján, egy kis kapun át vezet egy szűk út.

Compendiosa ac brevis Captivitatis
 Peregrinationis meae enarratio
 Anni. ab incarnatione domini Millesima quingentesimo tricesimo
 Secundo, Eursurata Caesar Sculiman nomus, validissimod exade:
 litimo exercitu in Hungaria ciuitate Kervozg, dicta alias Germa:
 nice Günc, adiacentem finibus Austriae oppugnaret, De infeliciter
 gesta per solanum patia mihi dulcissima iter faciendo ad propria
 redire contenderet, vastatis compluribus locis, ac depopulationibus
 factis, inter captiuam multitudinem comprehensus et ipse, ventaq;
 Constantinopolin perductus, multis illic acuminis, verberibus, catervisq;
 iniurijs expositus fui, dum per quatuor annos in curia, tunc temporis
 effecti, Supremi Thesaurarii turcici Caesaris, (quem turci ex offi:
 cio Beuterdar vocant, nomine quidem suo Zkender celebiem
 nuncupabat,) heu miserandus! tam afflictissimum et contemptissimum
 mencioni agerem, comperit autem patronus illa (Si modo homo
 barbarus ac tyrannus ita appellandus est,) me utcumq; scire huius
 latinas, utpote quibus paucante quinquagesis, licet breui quidem
 tempore, opera deleram, itaq; mox illic traditus sum sacerdotibus
 sumis doctoribus eorum, quos ipsi vocant Hogalar ad discendas Ma:
 hometicas literas, Sperabat enim ita me vel induci, vel vngeri
 posse comodius ad docendum christi, Veru mihi tunc illud in:
 memoriam pueruerit, Quas parum his conferre, qui illis apposite
 in loco vix nesciant, no hercle magis et cythara prodest ei, qui
 ad canendum istam illius haud accommodare nouit, Deniq; nihil ex:
 affectum impotentia agere, sed potius ex rationis iudicio res meas
 instituire, Post haec vanitate temporalis, solida atq; perpetuam
 felicitate praeparare et sequi malui, Spretis igitur illorum literis
 et optimis exetuii artem tubicinaria, qua instructas bella
 frequentare, Per occasione ex barbarica ac idolatriae tyrannidis
 iugo aufugere possem, porro resuccedente ex voto meo, artis
 pias discende gratia, Contendens fui ad magistru Caesaris talicim

Husztai György 1566. évi kéziratának egy lapja

Ezen haladva egy magunkkal hozott vékony kötelet vittünk, de fel
 voltunk szerelve lámpásokkal is. Utunk különböző sötét járatokon ve
 zetett, hol a magasba hágtunk, hol a mélybe szálltunk, egyszer fel
 emelkedtünk, máskor leereszkedtünk, s miután elérkeztünk a piramis
 belsejében a középtájra, elénk tárult egy sírhoz hasonló kötömb, ha
 talmas boltozat alatt. A kötömb csodálatosan sima fehér márvány volt,
 s ha kezünkkel megérintettük, olyan hangot adott, mint az acél vagy
 az üveg csengése. Féltünk attól, hogy lámpásaink kialszanak; lámpá-

sok nélkül – ámbár útikalauzunk a kötél lett volna – semmiképpen sem juthattunk volna ki. Így is két órán át jártunk a piramis belsejében.

Miután kijöttünk, többi társunkat is beengedtük, mi pedig néhányan felmentünk a magas csúcsra, a négyszögletű lépcsőkön, melyek mind csiszolt kőből készültek. A piramis magassága valószínűleg eléri, sőt meg is haladja szélességét. Ugyanis a csúcson olyan széles térséget találtunk, hogy ott bárki kényelmesen felüthetné sátrát, pedig – amikor letről nézi az ember – úgy tűnik, alig van hely a leülésre. Felérkezve, kürtöm zenéjével szórakoztattam társaimat.”

A piramis csúcsári négyszáznegyven esztendővel ezelőtt térzenét adó derék magyar ezután már nem élvezheti soká – korát jócskán megelőzve – a turisztika örömeit; az arab kapitány megkapta a parancsot a vízre szállásra, és egy hatalmas török flotta kötelékében Huszti György végigcsinálja a kor egyik legizgalmasabb tengeri hadjáratát.

Hosszasan leírja Aden jelentőségét, majd azt, hogy milyen fortélylallyal és kegyetlenséggel bírta meghódolásra a flottaparancsnok a tartomány fejedelmét. Ezután a hajóhad „elhajózott egy Ormosdt nevű sziget mellett, melyet balfelől láttunk meg, s eljutottunk Kalekuth határába”, majd a partra szállt katonák hozzáláttak a portugálok indiai hatalmát biztosító Diu várának ostromlásához.

Huszti rendkívül színesen, szemléletesen írja le a hadműveleteket; egy mai haditudósítót megszégyenítő szakszerűséggel ábrázolja a változó hadi eseményeket, a kölcsönösen alkalmazott hadigépek hatását, a támadó török fanatizmusát és a gyarmatukat vitézül védelmező portugálok bátorságát. Miután feltűnt a várvédők felmentésére érkező portugál flotta, a török hajóhad gyorsan felvette a partra tett csapatokat, és Huszti György – továbbra is az oszmánok szolgálatában – újabb tájakra vetődik el.

Ugorjunk két esztendőt Huszti visszaemlékezéseiben, és folytassuk szentföldi vándorlásánál.

„A pusztaságon át, utazva elérkeztünk Szinaj hegyére; mindenmű élelmiszer- és italszükségletünket – utóbbit tömlőkben – magunkkal kellett szállítanunk bérelt tevéinken. Sokadmagunkkal utaztunk, mert a hegyi rablók miatt – akik gyakorta kifosztják s meg is ölik az utasokat – az utazás felettébb veszélyes. Engem a Szinaj-hegység lá-

bánál, a Horeben, a görögkeleti szerzetesek láttak vendégül monostorukban.

Tizenkét napot töltöttem náluk, felvittek mindkét hegy tetejére, s megmutatták nekem a régi csodák nyomdokait, Szent Katalin csontjait. Majd istenhozzádot mondottan nekik, s a hegyek között két szerzetes társaságában leereszkedtem Thoróba. Itt, a falu mellett, kis magaslaton boltíves bejárat nyílik; ezen belül meleg barlang található, mely igen mély. Meleg gőz árad belőle, füst nélkül; sokan élvezik ott a száraz fürdőt, magam is használtam.

Innen arab kereskedők társaságában visszatértem Egyiptomba, majd néhány nap múlva hasonló kísérettel Gázába, a filiszteusok egykori fővárosába, onnan pedig Jeruzsálembe érkeztem. Ezt követően huszonnyolc napon át mindent alaposan megtekintettem ebben a városban, s mindezt feljegyeztem az általam készített térképen.”

A Jordán-folyót írja le ezután tüzetesen, melyről megállapítja, hogy

„nem túlságosan széles, s nem is túl mély. Hasonló a liptói, Tátrának nevezett havasokból alázúduló Vág folyóhoz, mely Trencsén mellett rohan el.”

Hosszú vándorlása szerencsés meneküléssel végződik; Rómán, Loretón, Anconán keresztül, Fiumét útba ejtve érkezik vissza hazájába.

Mindvégig a közvetlenül szerzett, nagyszerűen feldolgozott élményanyag feszültsége uralkodik az útleíráson, melyet olykor ugyan meg-megszakítanak klasszikus idézetek, vallásos elmélkedések – de a hittel való visszaélés kemény bírálatai is.

Husztai György utolsó évtizedeit Pozsonyban és a Moson megyei Járfaluban élte le, mint a harmincadhivatal főnöke; ott is halt meg. Utódai közül nagy hírnévre tett szert – kétszáz évvel később – Raszinyai Huszti Zakariás Teofil, Pozsony város főorvosa, a legkiválóbb magyar orvosi szakírók egyike.

46. Magyar utazó Egyiptomban (1833)

Mahfuz Labib kairói történész 1961-ben megjelent munkájában jelentős helyet szentel Geramb Ferdinándnak a XIX. századi Egyiptom le-

írói sorában – s ugyanerre az ítéletre jutott már 1853-ban a német Titus Tobler is. Ugyanakkor a régi világiáró magyarok sorsának tudós kutatója, Baumgarten Sándor egyértelműen a kalandorok között jelöli ki az 1772-ben született, 1848. március 19-én elhalt, rendkívül változatos életű férfiú helyét.

Ha kezünkbe vesszük a múlt század derekának híres életrajzi lexikonját, a „Wurzbach”-ot, valóban olyan életpálya bontakozik ki előttünk, melynek alapján Geramb Ferdinánd bátran besorolható mindkét kategóriába. A napóleoni s az azt megelőző évtizedek kavargó közéletébe, megpezsdült szellemi légköré folyamatosan termelte az ellentmondásos, nehezen besorolható egyéniségeket, akiknek alkata különös ötvözetben egyesítette a kalandvágyat – sőt ha úgy tetszik: a kalandorságot – az ismeretek és tapasztalatok megszerzésére irányuló olthatatlan vággyal, s ennek nemegyszer értékes művek lettek a gyümölcsei. E nem is túlságosan ritka típusnak megszemélyesítőjét láthatjuk Geramb Ferdinándban is.

A Geramb család neve és tevékenysége a XVII. század óta elválaszthatatlan a bányaugytól és a kohászatától; tagjai a Magyar Kamara legfontosabb pénzverdei, bánya- és erdőigazgatási tisztségeit töltötték be, sőt a világhírű wieliczka (Lengyelország) sóbánya egyik igazgatója is e családból származott. A selmecbányai Geramb ház ma is a város jelentős műemléképületei sorába tartozik.

Geramb Ferdinánd Pozsonyban és Bécsben nevelkedett, és iskolai tanulmányait már korán nagyszabású utazásokkal egészítette ki. Katonai pályára készülve a tiszti iskolát végezte, de már ekkor mint párbajhős is feltűnt; 1806-ban egy angol ezredessel az Etna krátere mellett vívott párbajt, s a romantikus, de felettébb kegyetlen megállapodás értelmében a győztesnek a sebesült vagy meghalt ellenfelet a kráterbe kellett volna vetnie. Az angol győzött – de nem élt e „jogával”. Geramb azzal hálálta meg szerencséjét, hogy újabb párbajokat kezdeményezett; utoljára a kor legünnepeltebb énekesnőjének, Angelica Catalaninak férjét hívta ki. A bécsi udvar megsokallta Geramb fenegyerekeskedését, és ha magas pártfogók nem kérnek kegyelmet számára, súlyos büntetést kellett volna elszenvednie.

Ezután Pozsonyban él – jó néhány itt megjelent költeményében rója le háláját az uralkodó és családja iránt –, majd a párbajhős szerepét véglegesen feladja, és részt vesz a napóleoni háború néhány véres ütközetében. 1809-ben mint ezredes a wagrami csatában tünteti ki magát

vitézségével, akárcsak fivére, Geramb Lipót, aki harctéri bátorságáért a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét kapta.

Amikor Napóleon Spanyolország ellen fordult, Geramb Máltán keresztül Cádizba sietett, hogy felajánlja szolgálatait a spanyoloknak. Innen Angliába ment, hogy önkénteseket és segélypénzeket gyűjtsön, de ez a küldetése nem járt sikerrel, sőt súlyos adósságokba bonyolódott, melyek baljós következményekkel fenyegettek.

„London utcáin sétálgatva huszáratillájában, mentéjében Geramb ugyan feltűnést keltett, de mindezzel pénzhez nem jutott. A kártya sem hozott szerencsét. A lapok kedvenc témájává vált, de kémkedéssel kezdik gyanúsítani. Túl sokat beszélnek róla, a minisztérium unja jelenlétét, kiutasítási végzést hoz. Geramb elsáncolja magát házában, zászlót tűz ki »az én házam az én váram« felírással, de a rendőröket nem hatja meg a hivatkozás e szép ősi jogra. Gerambot hajóra rakták, és a dániai Husum kikötőjében partra tették.”

Innen Hamburgba utazik, mely ekkor a franciák kezében van. Geramb nem tudott ugyanis Napóleon saját kezű utasításáról:

„Ha ez az intrikus Geramb a kontinensre lép, le kell tartóztatni!”

És Hamburgban a francia titkosrendőrség rátalál. Geramb a vincennes-i börtönben, majd a La Force kastélyban raboskodik. Amikor a szövetségesek 1814-ben bevonulnak Párizsba, végre visszanyeri szabadságát. Egy ideig a francia fővárosban él, majd váratlan fordulattal belép a trappista szerzetesek rendjébe, melynek néhány év múltán már generális prokurátora, teljhatalmú ügyvivője. Új minőségében ismét nagy utazásokra nyílik alkalma. 1831 és 1833 között bejárja a Közel-Kelet jó részét, és tapasztalatairól háromkötetes műben számol be, mely több nyelven látott napvilágot. Mahfuz Labib szerint „a magyar Geramb munkája igen figyelemreméltó”, s azt egy sorba helyezi Alexandre Dumas útleírásával.

Geramb közel-keleti élményeit barátjához intézett levelek formájában rögzítette s adta ki. 1832. december 18-án Alexandriából írt leveléből megtudjuk, hogy október 7-én indult el Damaszkuszból – hosszú kitérőkkel – Alexandriába. Elragadtatott hangon emlékezik meg e város nagyszerű épületeiről, az alkirály palotájáról, a hatalmas raktárakról, s kiemeli, hogy mindezeket arab építészek tervezték és kiví-

telezték – méghozzá rendkívül rövid idő alatt. De figyelmét még inkább az antik idők maradványai, obeliszkok, diadaloszlopok kötik le. Minden sorából kitűnik magas műveltsége és régészeti jártassága. Leírja a város történetét a legrégibb időktől kezdve, majd rátér az aktuális témákra. Éles szemű, bírálatra és elismerésre egyaránt kész, modern útleíró tollára vall minden sora, még akkor is, ha stílusa kissé terjengős. Úti kísérője itt egy Babics nevű magyar, az ottani császári konzulátus tolmácsa.

Rövidesen meghívást kap az akkor világszerte ismert egyiptomi alkirályhoz, Mehemed Alihoz, akinek életpályáját részletesen ismerteti, majd megrajzolja emberi vonásait. Hibái, sőt bűnei ellenére is felvilágosult államférfiúnak, igazi reformernek tartja. A kihallgatás teljes sikerrel jár, Geramb megnyeri Mehemed Ali rokonszenvét, aki a következő fermánt küldi kairói helytartójához:

„A Legfelső Lény nevében! E parancsom felmutatója egy magyar nemesember, név szerint Geramb Ferdinánd, igen nagy érdemű férfiú, aki akadálytalanul és bántatlanul kíván Kairóba, a Sinai-hegyhez és Szuezhöz elérkezni. E kérésének kegyesen eleget teszünk. Utazása során ne ütközzön semminő akadályba, de részesüljön minden körülmények között a vendéget megillető támogatásban. E célból bocsátottuk ki e fermánt, tehát ehhez igazodjatok, és ne merészeljétek ennek ellenkezőjét tenni!”

A fermán valóban megtette hatását, és Geramb ideálisnak mondható körülmények között járhatta be az országot. Kairóba érkezése előtt annak külvárosát, Bulakot írja le; dicsérettel szól gyors fejlődéséről, a modern építkezésekről, az arab nyomdáról, a vámpalotáról, iskolákról, fürdőkről, ágyúöntödéről, majd rátér Kairó rendkívül alapos ismertetésére. Fények és árnyak, eredmények és meg nem valósult tervek, paloták és kunyhók, maradiság és újjászületés színes kaleidoszkópja bontakozik ki az éles szemmel, tárgyilagos hangon megírt beszámolókból, melyek tükrözik az elmaradottságból kiemelkedő ország bonyolult politikai viszonyait is. Ezeknek ismertetése túlnőne az adott kereteken, így e megemlékezés Geramb életpályájának alkonyával zárul. A kalandok, viszontagságok, nagy utazások immár mögötte vannak, békésen él Rómában, és ott fejezi be ellentmondásokban gazdag, végső soron azonban alkotónak mondható életét. Kora ifjúságában megnősült; felesége, Adda Terézia azonban hamarosan meghalt. Le-

származói szétszóródtak Európában; egyik fia az orosz hadseregben szolgált, egy másik az osztrák–magyarban. Leánya, Etelka pedig Latinovics Sándornak lett a felesége; Tisza István egykori magyar miniszterelnök nagyhatalmú titkára, Latinovics Endre Geramb Ferdinánd unokája volt.

Geramb Ferdinánd minden szempontból kedvezőbb feltételek között járta meg nagyjából ugyanazt az utat, mint az 1526. évi mohácsi csatát követő évek szintén magyar vándora, Huszti György. De az összehasonlítás mind emberi, mind irodalmi szempontból az utóbbi javára üt ki. Geramb munkája mégis érdekes és jelentős fejezete az egyiptomi magyar utazások több évszázados történetének. Aki le tudja fejteni a kor romantikus ízlésének megfelelő terjengős előadásból a lényegét, az jogosan állapíthatja meg, hogy élete utolsó évtizedeiben az egykori kalandorból és párbajhősből nagy műveltségű, tárgyát kitűnően ismerő és szerető, kutató ambíciókkal telített útleíró lett, a Közel-Kelet avatott ismerője és barátja.

54. Magyarország és Szomália

Ha száz esztendővel korábban látja meg a napvilágot, alkatánál fogva ő is a XVIII. századvég nagy magyar utazóinak, őshazakutatóinak számát gyarapítja. De az 1860-ban Temesvárott született Inger Károly ifjúsága már a kapitalizmus sodrába került Magyarország évtizedeire esett, és így a Kőrösi Csoma Sándor, Orlay János és Besse János Károly vágyait, elszántságát hordozó ifjú nem a Keleten maradt rokonok felkutatása céljából indult el a távoli tájakra, már elsősorban a gazdagodás, a nagy üzletkötések büvöletében kelt útra, s Ázsia helyett Afrikába. Utazásaival – saját állítása szerint – a haza üdvét kívánta szolgálni, és ennek bizonyos mértékig hitelt is adhatunk. De hogy a haza szolgálata mellett ő is megtalálta számítását, arról sorsának későbbi alakulása meggyőzően tanúskodik.

Katonacsaládból származott. Nagyatyja részt vett a szabadságharcban, és Kossuth Lajossal együtt vándorolt a száműzetésbe, majd Konstantinápolyban telepedett meg, és később Gázi Oszmán pasának lett szárnysegéde. Inger Károly elvégezte a temesvári kadétiskolát, majd, mint hadnagy a 85. közös gyalogezred kötelékében Máramaros-szigeten, később Boszniában teljesített szolgálatot.

Ekkoriban levelezést folytatott Törökországban maradt nagyapjával, majd annak halála után a szultán birodalmának leghatalmasabb emberével, Gázi Oszmán pasával, a plevnai hőssel. A katonai pályában a kalandvágyó fiatalember kevés jövőt látott, és amikor Gázi Oszmán pasa meghívólevelét kézhez kapta, nem töprengett sokáig. Lemondott tiszti rangjáról, és Konstantinápolyban jelentkezett török pártfogójánál.

Halála előtt két nappal – az olasz, fasiszták abesszíniai agressziójáértak előestéjén – így nyilatkozott ezekről az időkről Bíró Elek nagyváradi újságírónak Inger Károly, illetve akkor már régóta Szulejmán ibn Inger Abdullah, a Bihar megyei Nagykipány dúsgazdag földesura:

„Ebben az időben a titokzatos Afrikából különös jelentések érkeztek a török hadsereg vezetőihez. Véres mészárlások híre, karavánok eltűnése, ismeretlen törzsek lázadásai szerepeltek a jelentésekben, amelyekből két világbirodalom titkos terve bontakozott ki a távolból. Anglia Egyiptom megszerzéséért vonult Dél felé a búr háború katonai indulói közben, és Franciaország imperialista világtörekvései elindították a gall hadsereget, hogy a Francia-Kongótól a Vörös-tengerig csillogjanak a francia szuronyok.

Gázi Oszmán pasa arra utasított, hogy a rejtélyes afrikai események megismerése végett utazzam az előttem ismeretlen világgrészsbe. A megbízásnak azonnal eleget tettem, és egy karavánhoz csatlakoztam, amelyet a sivatagban egy bennszülött törzs már a negyedik napon megtámadott. Fogságba kerültem. Mivel azonban ekkor már tökéletesen beszéltem az arab nyelvet (még annak nyelvjárásait is), meg tudtam értetni a bennszülöttekkel, hogy katonai téren jó hasznát vehetik tudásomnak. Rövidesen bizalmukba férkőztem, annyira, hogy megbíztak az egyik törzs vezetésével.

E törzsek háborúja minden képzeletet meghaladt. Ember ember ellen harcolt fanatikus gyűlölettel, és a személyi bátorság volt a siker titka. Az egyik csata során súlyosan megsebesültem, de csodálatos fűvekkel – melyeknek vizsgálata egymagában is afrikai rejtély megfejtését eredményezné – kezeltek, és pár nappal később már ismét lóhátról vezethettem a törzset.

A törzsek tíz évig tartó háborújának végével Szudánba kerültem. Hírem a mahdi-mozgalom vezetőjéhez, Abdullah derviskalifához is eljutott. A mahdi-mozgalom az Egyiptom meghódítására készülő an-

gombokban természetes ellenségét látta, és ezért hívta életre az úgynevezett dervishadsereget. Ennek vezére, Abdullah kalifa, aki kivívta egész Afrika tiszteletét, emíri rangra emelt, és nyomban a legfontosabb megbízásokat adta nekem.

A mohamedánok tömegesen sereglettek zászlónk alá. Hivatalosan az iszlám elhanyagolói ellen harcoltunk, de fő ellenségünket az angolokban láttuk. A derviskalifa a szomáli ezredek parancsnokságát bízta reám, kedvenc emírjére, azzal, hogy a végső győzelem után Szomália felett szabadon rendelkezhetem.”

Ez idő tájt jut először kapcsolatba Etiópiával Inger Szulejmán. A kalifa által szabad állammá nyilvánított Szomália fegyveres erői élén harcba keveredik az Abesszínia elfoglalására készülő olasz csapatokkal; a küzdelem színtere Ogaden, az akkori Szomália legtermékenyebb földje. Majd az angolokkal kerül szembe. A továbbiakról így emlékezik meg a kalandkedvelő magyar:

„Csapataim megütköztek az angolokkal, és kénytelenek voltunk a túlerővel szemben meghátrálni. Szükségem volt Abesszínia segítségére. Nem késlekedtem, és egyenesen II. Menelik császárhoz siettem, aki azonban közölte, hogy tárgyalásban áll az angolokkal. Ezután a mai négy édesatyját, a harrari kormányzót kerestem fel. Fia, a kis Rasz Tafari látogatásom idején még négyéves gyermek volt, aki sokáig ült térdemen lovagolva. Ki gondolhatta ekkor, hogy ezt a csöppset 1928-ban Abesszínia császárává fogják kikiáltani?

Közben Olaszország csapatai Abesszínia határai mentén gyülekeztek. Nem vonhattam ki magam az alól, hogy II. Menelik császárt katonai tanácsokban részesítsem. Amikor II. Menelik győzelmet aratott az olasz hadsereg felett, a császár meghívott udvarába. Az uralkodó ötleteket kért tőlem az őt látogató külföldi előkelőségek szórakoztatására. Azt a tanácsot adtam, hogy Szomáliából hozasson oroszlanokat. Pár nap múlva fekete testőrei tizenkét pompás, hatalmas sörényű oroszlánal tértek vissza Szomáliából.”

Ezután Inger visszatér Szomáliába, ahol a mahdi uralma még szilárdnak látszik.

„A törzsi háborúk befejeztével, a békés idők beálltával Szomália gazdasági felvirágoztatását tűztem ki célul. Ekkor a magyar kormányt

kértem fel, küldjön kereskedelmi missziót Szomália földjére.. Bánffy Dezső miniszterelnök támogatta elgondolásomat, de az osztrák kormány önzése miatt ebből semmi sem valósult meg.”

Inger Szulejmán nem kedvetlenedik el az átmeneti kudarctól. Kitört a háború a mahdi és az angolok között, s azzal végződött, hogy Lord Kitchener 1898-ban Omdurmannál döntő győzelmet aratott. A kalifát agyonlőtték, a dervishadsereg feloszlott, de Inger Szulejmán még évekig Szomáliában maradt, egyre gazdagodott, s közben újabb lendülettel látott hozzá a magyar–szomáliai kapcsolatok megteremtéséhez.

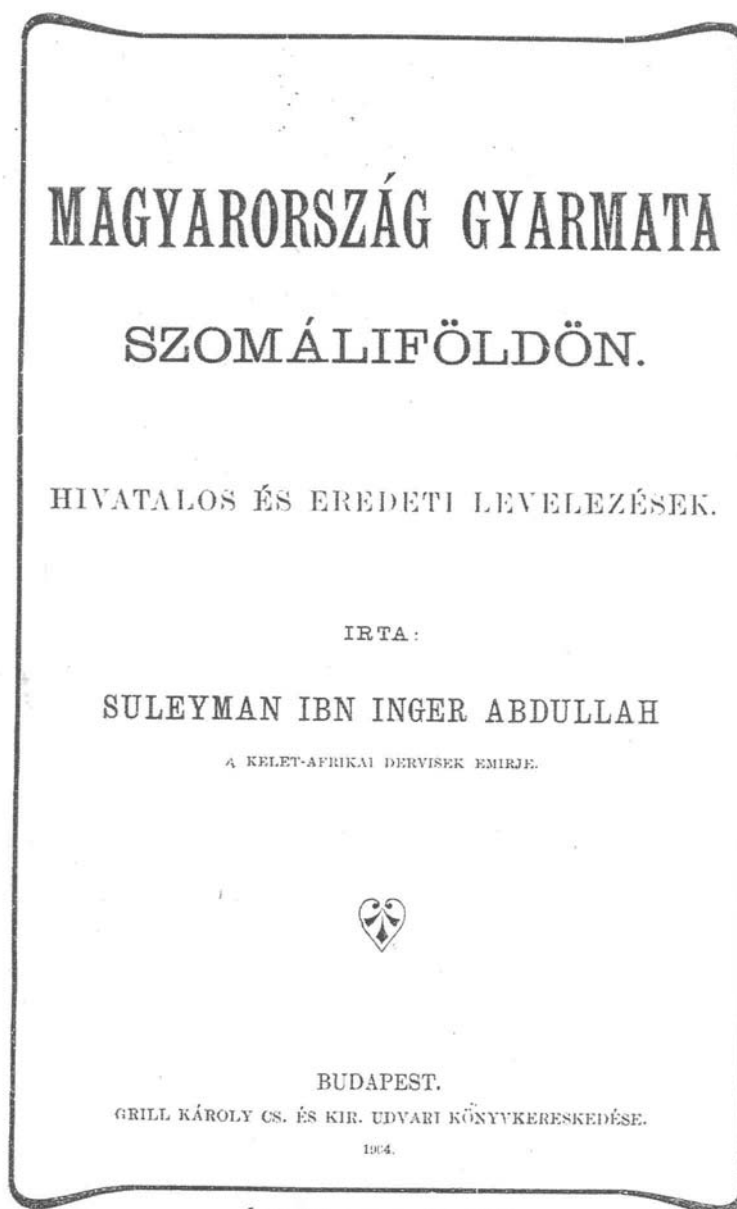
Magyarországra 1904-ben tért haza, és első dolga volt, hogy szokatlanul merész hangú könyvben – mely ugyanazon évben Budapesten jelent meg – tárja fel vállalkozása megghiúsulásának igazi okait:

„A szudáni kalifa által emírré neveztetvén ki, megbízást kaptam Szomália minden vezetésére. Feladatom az volt, hogy egy országot, amelynek területe másfélszer akkora, mint Ausztria–Magyarország, s melynek lakossága öt–hatmillió, a civilizációval és az európai kereskedelemmel mint független országot, mint szabad népet összekötésbe hozzam. A dolog természetében rejlik, hogy én elsősorban hazámra, Magyarországra gondoltam, annál is inkább, mivel a szomáliaiak ezen tervemmel teljesen egyetértettek. A tárgyalások Budapesten, a kereskedelmi minisztériumban folytak. Itt egy tíz évre szóló kereskedelmi szerződés kötöttet, mely nehogy nyilvánosságra jöjjön, titokban tartatott.

A m. kir. miniszterelnök és a kereskedelmi miniszter megígérték minden támogatást. Budapesten érthetően tudtomra adták, hogy ezen vállalat tisztára magyar legyen. Talán a magyar kormány már akkori-ban foglalkozott az Ausztriától való szétválás eshetőségével”

Írja 1904-ben Inger Szulejmán. De az osztrák érdekeket védő bécsi cs. és kir. külügyminisztérium végül is erősebbnek bizonyult a magyar kormánynál: a már megkötött szerződésből nem lett semmi.

Az afrikai évtizedek azonban – bár a nagyra törő tervek füstbe mentek – így is jól gyümölcsöztek az emírnek. Nagy vagyona egy részét birtokvásárlásba fektette: megvette Platen gróf Bihar megyei, nagykipányi több ezer holdas uradalmát, és 1905-ben a „Nagyvárada” című lap már arról tájékoztat, hogy

Ára 2 korona 40 fillér.

Inger Szulejmán könyvének címlapja

„Szolimán emír nagyon komolyan fogja fel a földesúri kötelességet, mely nemcsak abból áll, hogy birtokának minél nagyobb hasznát lássa. A környékbeli szegény nép az idei, kegyetlenül hideg télben nagyban élvezte az ő jóságát, amennyiben megengedte, hogy a vidék parasztsága erdőségeiből ingyenfát vághasson. Most pedig azon fáradozik az emír, hogy magyar iskolát állítson fel az elhagyott falvak számára, ahol teljesen palléroztatlanul nő fel az ifjú nemzedék. Bizony sok tősgyökeres földesúrnak példát ad az emír, aki különben magyar születésű, magyar érzésű ember.”

Inger Szulejmán egy ideig élénken részt vesz a megyei közéletben. Szabadelvű felszólalásai, cikkei ismertté teszik nevét, majd teljesen visszavonultan él papmező–kimpányi kastélyában, 1935. augusztus 25-én bekövetkezett haláláig.

Magyar László és Teleki Sámuel mellett egyike volt az Afrikában tevékenykedett csekély számú magyar utazóknak. Bár mint könyvből, egyéb írásaiból kitűnik – jól forgatta 'a tollat, sajnos, szomáliai és abessziniai élményeiről tudtunkkal semmi írásműve nem maradt reánk.

11. fejezet

Verancsics Antal összes munkái. Közli Szalay L. – Wenzel G., II. köt., Pest, 1858, 3–118. old.

Tardy L.: Régi magyar követjárások Keleten., Bp., 1971, 73–80., 184–186. old.

15. fejezet

Gabriel de Pechwaradino: Compendiosa quaedam nec minus lectu iucunda descriptio urbis Hierusalem. H. n., 1520(?). Pray G.: Epistolae procerum regni Hungariae, 1490–1711, 1. köt., Pozsony, 1806, 121. old.

Tardy L.: Magyar útleírás a Szentföldről és Egyiptomról a XVI. századból. *Magyar Nemzet*, 1967. dec. 23.

46. fejezet

Mahfouz Labib: Pélerins et voyageurs au Mont Sinai: Le Caire; 1961, 119–126, 142–148. old.

Geramb F.: Pélerinage à Jerusalem en 1831–1833., Vol I– III., Paris, 1836.

Tardy L.: Magyar utazó Egyiptomban, *Magyar Nemzet*, 1974. jan. 11.

54. fejezet

Suleyman Ibn Inger Abdullah: Magyarország gyarmata Szomáli-földön. Hivatalos és eredeti levelezések, Bp., 1904.

Az Est, 1935. aug. 28. és 29.

Nagyvárad, 1905. máj. 4.

Budapesti Hírlap, 1912, 48. sz.

Tardy L.: Szolimán emír. *Magyar Nemzet*, 1977. jún. 15.